

ÕIGUSKANTSLERI AASTA 2022/2023

Kontrollkäigud

Õiguskantsleri üks ülesanne on korrapäraselt kontrollida kinnipidamiskohti, et välja selgitada, kas seal viibivaid inimesi koheldakse inimväärselt. See tähendab muu hulgas, et inimene peab kinnipidamiskohas saama puhtad riided, magamiskoha ja piisavalt toitu. Piinamine ja igasugune muu julm või inimväärikust alandav kohtlemine on keelatud. Eesti võttis kohustuse neid põhimõtteid järgida pärast [piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokolliga](#) liitumist.

Kinnipidamiskohas hoitakse inimesi, kellelt on avaliku võimu korraldusel, toetusel või sõnaselgel või vaikival nõusolekul võetud vabadus. Kinnipidamiskohad pole seega üksnes vanglad ja arestimajad, vaid ka tahtest olenematut psühhiaatrilist abi osutavad haiglad, kinnised lasteasutused ja hooldekodud, kust inimene omatahtsi lahkuda ei saa. Eestis tegutseb mitusada kinnipidamiskohta.

Kinnipidamiskoha kontrollimise eesmärk on koguda teavet, kuidas seal olevaid inimesi koheldakse. Ruumide ülevaatamine, inimestega rääkimine ja dokumentidega tutvumine annab õiguskantslerile võimaluse hinnata, kas inimestele antakse piisavalt ja korrapäraselt süüa, kas neil on puhtad riided ja voodi, kas nende eluruumid on soojad ja puhtad ning kas inimestele pakutakse mõtestatud ajaveetmise võimalusi. Neid elutingimusi hindavad õiguskantsleri nõunikud Eesti õigusaktides ning rahvusvahelistes konventsioonides sõnastatud ja Eesti riigi poolt aktsepteeritud nõuetele toetudes.

Kinnipidamiskohtade olmetingimused on aastatega palju paranenud. Tegutseb hulk uusi ja remonditud hooldekodusid ja haiglaid. Vähe on maailmas riike, kus kõige vanemad kasutuses olevad vanglahooned on vaid 20 aastat vanad.

Mõned probleemid ei ole siiski aastate jooksul lahenenud. Tööjõupuudusega on hädas nii vanglad kui ka hooldekodud. Selline töö nõuab inimeselt pühendumist ja ka korralikku väljaõpet. Küsimus on eelkõige ressursides: rahas ja inimestes. Kuni neid ei lisandu, ei saa näiteks hooldekodudes ka teenuse kvaliteet hüppeliselt paraneda.

Õiguskantsleri kontrollkäigud ja soovitused on abiks nii kinnipidamiskohas olevatele

inimestele kui ka selle töötajatele, sest soovitusi arvesse võttes saab sealse elu- ja töökeskkonna muuta inimväärsemaks. Kontrollkäikude kokkuvõtete kaudu saab probleemidest teada anda ka neile, kellel on õigus ressursse jaotada ja valdkonda üldiselt korraldada: need on omavalitsused, valitsusasutused, valitsus ja parlament.

Hooldekodud ja haiglad

Õiguskantsler kontrollis aasta jooksul kolme üldhooldusteenust osutavat hoolekandeesutust ([Rae Sotsiaalkeskust](#), [Iru Hooldekodu](#) ja [Marta Kodu](#)) ning kolme ööpäevaringset erihooldusteenust osutavat hooldekodu ([AS-i Hoolekandeteenused Rapla Alu tee üksust](#), [Pariisi Erihoolduskeskust](#) ja [Haraka Kodu](#)). [Wismari Haigla](#) oli ainus ülevaateaastal külastatud psühhiaatriaigla.

Ööpäevaringne erihooldusteenus on ette nähtud psüühikahäirega inimestele, kes vajavad igapäevaelus juhendamist, nõustamist, kõrvalabi ja järelevalvet. Üldhooldekodudes elavad enamasti eakad, kes halva tervise või ebasobiva elukeskkonna tõttu kodus enam omal käel toime ei tule ning seetõttu vajavad igapäevatoimingutes pidevalt tuge. Üldhooldekodudes on ka nooremaid inimesi, kes haiguse või vigastuse tõttu ei saa iseseisvalt hakkama või kes ootavad seal, et saaks minna edasi erihooldusteenust osutavasse hoolekandeesutusse.

Hooldereform

Lõppenud ülevaateaastal oli sotsiaalhoolekande valdkonnas kahtlemata kõige kaalukam muudatus 1. juulil rakendunud [hooldereform](#). Plaanide kohaselt peaks reformi tulemusena ennekõike vähenema tasu, mida inimesed hooldekodukoha eest maksma peavad. Ühtlasi [kehtestab](#) riik täpsemad nõuded üldhooldusteenuse sisule ning reguleerib ka hooldusteenust vahetult osutavate töötajate ja hoolealuste suhtarvu. Loodetavasti võetakse uute nõuete survele hooldekodudesse tööle rohkem hooldustöötajaid. Nii on võimalik vähendada töötajate koormust ja töötajad saavad igale hoolealusele senisest rohkem aega pühendada. Töötajate arvu kohta kehtestatud nõude peavad üldhooldusteenuse osutajad täitma hiljemalt 1. juuliks 2026.

Õiguskantsler on pidevalt rõhutanud, et üldhooldusteenust osutavas hooldekodus peab olema piisavalt hooldajaid. Seega on miinimumnõuete kehtestamine kahtlemata samm õiges suunas.

Hea väljaõppega töötajate nappus on olnud kõigis hoolekandeesutustes suureks mureks juba

hulk aastaid. On väga oluline, et nii üldhooldusteenust kui ka ööpäevaringset erihooldusteenust osutavas hooldekodus jätkuks vahetult hoolealustega tegelevaid ja vajaliku ettevalmistuse saanud töötajaid (hooldajad, tegevusjuhendajad). Isegi kui töötajate arvule on seatud miinimumnõuded, ei pruugi nende nõuete täitmine tähendada, et töötajaid on piisavalt ja et kõigile inimestele on alati tagatud vajalik hoolitsus ja järelevalve. Õiguskantsler soovitas kõigil külastatud hoolekandeesutustel võtta tööle rohkem inimesi, kelle ülesanne on hoolealustega vahetult tegeleda.

Üldhooldusteenust osutavatele [hooldustöötajatele](#) ja ka ööpäevaringset erihooldusteenust osutavatele [tegevusjuhendajatele](#) on kehtestatud konkreetsed ettevalmistusnõuded ning hoolekandeesutused peavad hea seisma selle eest, et inimesed saaksid vajaliku väljaõppe. Töötajat, kes pole veel saanud täies mahus väljaõpet, ei saa jätta tööle ilma juhendajata. Kahjuks tuleb seda siiski üsna tihti ette.

Küllap on töötajate nappus ka üks põhjus, miks ei jõuta paljudes hooldekodudes inimesi vähemalt kord nädalas voolava veega üle keha pesta ning miks liikumisraskustega inimesi ei viida piisavalt sagedasti õue.

Elutingimused

Enamiku hooldekodude olmetingimused on ajapikku jõudsasti paranenud. Rajatud on uusi, hästi ligipääsetavaid ja hubaseid hooneid, nagu näiteks Haraka Kodus, AS-i Hoolekandeteenuste Rapla Alu tee üksuses või Iru Hooldekodus. Vanu hooneid on jõudumööda remonditud. Seega on paranenud ka hooldekodus elavate inimeste liikumisvõimalused. Harva võib näha ruume, kuhu ratastooli või käimisraamiga liikuv inimesel on keeruline sisse pääseda, kuna ukseava on liiga kitsas või lävepakk on kõrge.

Paraku näeb õiguskantsler siiski igal aastal hooldekodusid, kus piiratakse õigusvastaselt elanike liikumisvabadust. Inimeste liikumise takistamiseks lukustatakse osakondade uksi ning tõstetakse üles voodipiirded.

Seadus lubab hoolekandeesutuses inimese vabadust piirata vaid sel juhul, kui inimene saab [kohtumääruse alusel ööpäevaringset erihooldusteenust](#) ning kui ööpäevaringset erihooldusteenust saav [inimene paigutatakse lühikeseks ajaks eraldusruumi](#). Mõistagi ei saa alahinnata raskusi, millega seisavad silmitsi hooldajad, kes peavad toime tulema keerulise käitumisega hoolealustega, kuid hooldekodu peab siiski tagama kõigile elanikele turvalise keskkonna õiguspärasel ja ohutul moel.

Õiguskantsler on järjekindlalt [rõhutanud](#), et hooldekodu mitmekohalises toas peab inimeste privaatsuse kaitseks kasutusele võtma sirmi või vahekardinad, kui keegi toa elanikest kasutab potitooli või kui inimest voodis pestakse või tal vahetatakse mähkmeid. Seda nõuet eiratakse tihti. Privaatsust ei taga ka tualettruumid, mida ei saa seestpoolt lukustada.

Tihti peale kipub hooldekodu elanikel nappima huvitavat ja mitmekülgset tegevust. Inimesed saavad päevi mööda telerit vaadates, raadiot kuulates või voodis pikutades. Aktiivset tegutsemist võimaldavaid ringe või kursusi palju ei pakuta. Õiguskantsler pani hooldekodudele südamele, et rohkem tähelepanu tuleb pöörata hoolealuste vaba aja sisustamisele.

Ravi ja ravimid

Tervishoiuteenused on üldhooldekodudes üha paremini kättesaadavad. Ennekõike tähendab see, et mitmel päeval nädalas on hooldekodus meditsiiniõed, kes jälgivad inimeste tervist, tegelevad ravimitega ja korraldavad arstivisiite. Iru Hooldekodus on meditsiiniõde kohal ööpäev läbi ja see on väga oluline.

Sotsiaalhoolekande seaduses on ette nähtud [kindlad nõuded](#), kui suures mahus tuleb ööpäevaringset erihooldusteenust pakkuv hooldekodus osutada õendusteenust. Õiguskantsler on [leidnud](#), et seda nõuet ei täideta. Ka lõppenud ülevaate aastal kontrollitud hooldekodud on neid nõudeid eiranud. Seaduse järgi võib ööpäevaringse erihooldusteenuse osutaja ka ise õendusabi pakkuda, kuid sellisel juhul peab tal olema iseseisva õendusabi osutamise tegevusluba.

Ravimite hoiustamine ja käitlemine hoolekandeesutustes on paranenud. Siiski võis mõnes hooldekodus näha aegunud ravimeid. Ühes hooldekodus leidsid õiguskantsleri nõunikud, et hooldaja manustas hooldekodu elanikule ravimit (diasepaami), mida inimese raviskeemis ei olnud. Õiguskantsler rõhutab, et inimesele võib anda vaid neid retseptiravimeid, mida arst on talle määranud.

Hooldekodudes elab palju inimesi, kes ei ole võimelised mõistma ravimite väärkasutuse tagajärgi. Seega võivad hõlpsalt kättesaadavad ravimid sattuda inimese kätte, kellele need pole määratud ja kelle tervist need võivad vastutustundetult manustamise korral ohustada. Sestap on oluline, et ravimeid säilitataks hooldekodudes nii, et need ei oleks vabalt kättesaadavad.

Sotsiaalhoolekande seadus [kohustab](#) üldhooldusteenust osutavat hooldekodu koostama igale hoolealusele hooldusplaani. See on dokument, milles hinnatakse, milliseid hooldus- ja tervishoiuteenuseid inimene vajab. Hooldusplaanis peab kirjeldama hooldusteenuse eesmärki ja neid tegevusi, mis aitavad inimese seisundit säilitada ja parandada.

On hooldekodusid (näiteks Iru Hooldekodu), kus järgitakse seadust ja koostatakse kohe pärast inimese hooldekodusse saabumist tema enda ja tervishoiutöötaja osalusel põhjalik hooldusplan. Et hooldusplaani kasu oleks, peaks see olema kättesaadav ka hooldajatele, kes vajalikke hooldustoiminguid teevad. Nagu [seadus ette näeb](#), vaadatakse neis hooldekodudes hooldusplan üle vähemalt üks kord poolaastas. Näib, et mitmed hooldekodud on mõistnud, et hooldusplan pole pelgalt seadusesse kirja pandud kohustus, vaid tõhus tööriist inimese seisundi hindamiseks ja hooldusteenuse eesmärkide seadmiseks. Seda on õiguskantsler meelde tuletanud ka neile hooldekodudele, kes on suhtunud hooldusplani koostamisse ja uuendamisse liiga pealiskaudselt.

Wismari Haigla on keskendunud alkoholi- ja narkosõltuvusega patsientide ravimisele. Raviavad on lühikesed. Sellest hoolimata peaks haigla pakkuma patsientidele rohkem teraapiat ja mitmekülgset tegevust vaba aja veetmiseks. Õiguskantsler leidis, et haiglaruume tuleks remontida ja ajakohastada. Samuti soovitas õiguskantsler teavitada patsiente paremini videovalvest ja selle kasutamise põhjustest. Õiguskantsler rõhutas, et haigla ravileping ja kodukord ei tohi luua patsiendile ekslikku muljet, nagu võiks inimene haiglast vabatahtlikult ravilt lahkuda üksnes arsti loal.

Hääletamise korraldamine hoolekandeesutustes

2023. aasta Riigikogu valimiste ajal külastasid õiguskantsleri nõunikud viit eakate hooldekodu ning jälgisid seal hääletamise läbiviimist.

Põhiseaduse järgi on valimisõigus iga Eesti Vabariigi kodaniku põhiõigus. Oma kodanikukohust peavad saama täita ka need, kellel näiteks vanuse, kehva tervise tõttu või muul põhjusel pole võimalik anda oma häält valimisjaoskonnas või e-hääletada. Valimiste korraldajate ja hoolekandeesutuste koostöös toimuvad valimised ka hooldekodudes. Selleks tulevad valimiste kohapealsed korraldajad valimiskasti, abivahendite, valijanimekirjade ja muu vajalikuga hooldekodusse kohale.

Valimiste praktilise korralduse üksikasjad – sealhulgas seadusega sätestatud nõuded – on kirjas riigi valimisteenistuse koostatud valimiste käsiraamatus, mida kasutavad juhendina ka valimiste korraldajad ehk valimiste eel moodustatud ringkonna- ja jaoskonnakomisjonid.

Kontrollkäikudel jälgisid õiguskantsleri nõunikud eelkõige seda, kas hääletamisprotsess on salajane ja kas kontrollitakse hääletamiseks vajalikku isikut tõendavat dokumenti. Olulisi valimisseaduse rikkumisi, mis andnuks alust valimistulemusi vaidlustada, kontrollkäikude ajal ei tuvastatud. Küll aga teavitas õiguskantsler riigi valimisteenistust mõnest tähelepanekust. Nende tähelepanekute toel saab täiendada ja täpsustada valimiste käsiraamatut ning koolitada personali järgmisteks valimisteks.

Laste väärkohtlemine kinnises lasteasutuses

2023. aasta jaanuarikuus mõisteti kolm AS Hoolekandeteenused Lille Kodu endist töötajat süüdi puuetega laste väärkohtlemises. Kõigile kohtualustele määrati vanglakaristus katseajaga. Sedavõrd kerge karistus kuriteo eest riivas inimeste õiglustunnet ja tekitas avalikkuses palju küsimusi. Eesti Puuetega Inimeste Koda palus õiguskantsleril hinnata juhtumi menetlust.

Õiguskantsler [leidis](#), et konkreetsel juhul ei kaitsnud kehtivad õigusnormid ja asutuste sisekontrollisüsteemid eriti haavatavate laste õigusi piisavalt. Õiguskantsler palus Riigikogul kaaluda täiendavate normide kehtestamist selleks, et oleks võimalik kaitsta haavatavas või abitus olukorras inimesi väärkohtlemise või nende inimväärkuse süstemaatilise alandamise eest. See puudutab nii puuetega laste kui ka puuetega täiskasvanute eest hoolitsemist, samuti vanuse või haiguse tõttu abi ja tuge vajavate inimeste eest hoolitsemist (nt söömisel

tuge vajava inimese abita jätmist ning abivajajate alandavat kohtlemist).

Õiguskantsler kutsus Riigikogu üles kaaluma ka seda, kas on tarvis kehtestada eluaegset lastega töötamise keeldu sel juhul, kui last on kehaliselt väärkoheldud korduvalt või süstemaatiliselt. Praegu kehtiva karistusseadustiku § 121 järgi võib süüdimõistetud inimene asuda uuesti lastega seotud tööle pärast karistusandmete karistusregistrist kustutamist. Lille Kodu juhtumi puhul on see kolm aastat pärast seda, kui lõpeb süüdimõistetutele kohtuotsusega määratud katseaeg.

Politsei- ja Piirivalveameti kinnipidamiskohad

Lõppenud ülevaateaastal kontrollis õiguskantsler ette teatamata Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) Lääne prefektuuri [Kuressaare ja Kärdla politseijaoskondade arestimaju](#) ning [Pärnu politseijaoskonna](#) arestimaja. Õiguskantsleri nõunikud külastasid ka [Lõuna prefektuuri piirivalvebüroo lühiajalise kinnipidamise kambreid](#) Koidula maanteepiiripunktis, Koidula raudteepiiripunktis, Luhamaa maanteepiiripunktis ning Värskas ja Piusa kordonites ning Piusa kordoni Luhamaa teenistuses.

Ehkki Kuressaare ja Pärnu arestimajad on ehitatud hiljuti, napib nende kambrites loomulikku valgust. Kambriaknad asuvad kõrgel, on väikesed ja kaetud kas kattekile või traatvõrguga, mis takistab päevalguse sissepääsu kambrisse. Õiguskantsler palus mõlemal arestimajal leida akende tarvis sobiv lahendus, mis tagaks kinnipeetute ohutuse ja arestimaja vara kaitse, kuid ei takistaks päevalguse jõudmist kambritesse.

Kontrollitud arestimajade kambrites on pidev videovalve. Õiguskantsler rõhutas, et ööpäevaringse videovalve kasutamine kõigis kambrites ei ole põhjendatud. Arestimajal tuleks iga juhtumi kohta teha kaalutud otsus, kas videovalve rakendamine on õigustatud või mitte. See võib põhjendatud olla näiteks joores inimese jälgimiseks, kelle tervis võib ootamatult halveneda.

Arestimajade kambrite hügieeninurgad ei olnud alati ülejäänud kambrist piisavalt eraldatud ning seal toimuvat sai jälgida ka ukseuugist ja valvekaamerast. Õiguskantsler rõhutas, et hügieeninurka eraldavad kardinad peavad olema piisavalt laiad ja korralikult kinnitatud, et need pakuks vajalikku varju. Ametnik võib hügieeninurgas toimuvat jälgida üksnes erandlikel asjaoludel ja mõjuval põhjusel (näiteks selleks, et kontrollida kinnipeetu tervises seisundit).

Kinnipeetute alasti läbiotsimised arestimajades peavad olema erandlikud ning alati lähtuma

sellest, kui suurt ohtu kinnipeetu kujutab. Järgida tuleb kirjalikke juhiseid, mis määravad, millal võib alasti läbiotsimist teha. Läbiotsimine ei tohi jääda valvekaamera vaatevälja.

PPA ei ole juba aastaid suutnud täita selget ja ühemõttelist vangistusseadusega kehtestatud nõuet, et kinnipeetud peavad saama arestimajas lugeda värskaid üleriigilisi päevalehti. Kuressaare arestimajas puudub juba pikka aega jalutushoov ning kinnipeetud viiakse jalutama avatud aknaga kambrisse. See ei vasta vangistusseaduse nõuetele.

Õiguskantsler juhtis tähelepanu, et kui arestimaja kinnipeetutele tellitakse ja tuuakse hommiku-, lõuna- ja õhtusöök eelmisel päeval, võivad samal õhtul hiljem saabuvad kinnipeetud jääda järgmise päeva lõunani söömata, kuna järgmiseks päevaks hommikusööki tellides pole nendega arvestatud. Selline olukord ei vasta kinnipidamisasutustes kehtivatele toitlustamise nõuetele. Seega oleks mõistlik hoida arestimajas mõningast toiduvaru, mida saaks vajaduse korral inimestele jagada.

Pärnu arestimajas tuleb parandada alaealiste kinnipidamise tingimusi. Vanemate saabumiseni paigutatakse alaealised kinnipeetud ootetubadesse, mille ukсед on suletud. Neis tubades puudub hügieeninurk ja tualett ning abi kutsumiseks tuleb kinnipeetul valvekaamera ees käega märku anda või uksele koputada. Õiguskantsler tuletas meelde, et alaealiste ootetoas peab olema abi kutsumise nupp, mille märguandele peavad ametnikud reageerima eelisjärjekorras. Kinnipeetule peab olema kättesaadav joogivesi ja tal peab olema võimalus käia tualetis. Noormehed ja tütarlapsed tuleb paigutada eraldi ootetubadesse.

Kõigisse õiguskantsleri nõunike kontrollitud piiripunktidesse ja kordonitesse oli varutud riideid ja jalanõusid, mida saab anda piirile tulnud või piiril kinni peetud inimestele, kui nad seda vajavad. Mõeldud on ka kinnipeetute toitlustamisele, kuid muidugi tuleb jälgida inimestele antavate toidupakkide säilivustähtaega.

Kinnipeetutel peab olema võimalus kasutada tualetti. Inimest võib kambris valvekaameraga jälgida ainult põhjendatud juhul, kui see on vältimatult vajalik. Inimesed, kes ootavad piiril pikalt luba riiki sisenemiseks, on riigivõimu mõjuallas ning faktiliselt kinni peetud. On oluline, et ka sel juhul oleksid inimeste põhivajadused rahuldatud, et neile pakutaks süüa ja juua ning võimalust puhata.

Välismaalaste majutuskeskus

Õiguskantsler kontrollis [AS-i Hoolekandeteenused Varjupaigataotlejate Majutuskeskuse Vao Keskuse Vägeva üksust](#)

, kus majutatakse rahvusvahelist kaitset taotlevaid välismaalasi. Keskuse töötajad on abivalmid ja lahendavad elanike olmeküsimusi kiiresti. Keskuse elanikud saavad arstidega suhelda privaatselt ning vajaduse korral tõlgi abil. Tõlke aitab leida Sotsiaalkindlustusamet.

Õiguskantsler pani keskusele südamele, et parandataks traadita andmeside kättesaadavust keskuse hoones. Elanikud olid mures selle pärast, et keskuse lapsed pidid kooli jõudmiseks kõndima rohkem kui kilomeetri mööda valgustamata sõiduteed lähimasse bussipeatusesse. Pärast seda, kui õiguskantsler oli sellele olukorrale tähelepanu juhtinud, teatas MTÜ Jõgevamaa Ühistranspordikeskus, et alates 1. septembrist hakkab buss hommikuti peatuma ka keskuse hoovis.

Õiguskantsler lahendas ka ühe rahvusvahelise kaitse taotleja kaebust, kes ei olnud rahul sellega, et ta paigutati ööseks Narva piiripunkti lukustatud ruumi. PPA selgitas, et kuna avaldaja suhtes lõpetati rahvusvahelise kaitse menetluse toimingud öösel, pakuti inimesele võimalust jääda piiripunkti ööbima. Talle anti selleks ettenähtud ruum, mille uks lukustati. Inimesele anti ka telefoninumber, et ta saaks vajaduse korral ametnikega ühendust võtta.

Õiguskantsler rõhutas PPA-le saadetud [soovituses](#), et piiripunktis ööbiv inimene peab saama soovi korral otsekohe ametnikega ühendust võtta. Vaidluste vältimiseks peab inimesele arusaadavalt selgitama, et ööbimine on vabatahtlik, ning selle kohta tuleks võtta ka kirjalik kinnitus.

Riigikohus küsis õiguskantsleri arvamust normide kohta, mis puudutavad interneti ja mobiiltelefoni kasutamist kinnipidamiskeskuses. Õiguskantsleri [hinnangul](#) peab kinni peetud välismaalastel olema võimalik kasutada interneti, sest seadused seda ei keela. Täielik interneti kasutamise keeld piiraks põhiõigust perekonnaelu kaitsele ning õigust saada vabalt üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni.

Siseministri määrus „Kinnipidamiskeskuse sisekorraeeskiri“ on aga vastuolus põhiseadusega osas, milles see keelab kinnipidamiskeskuses viibivatel välismaalastel kasutada mobiiltelefone ega võimalda võtta arvesse konkreetse inimese olukorda ja temaga seotud asjaolusid. Õiguskantsler leidis, et seadus kohustab siseministrit kehtestama kinnipidamiskeskuses sidevahendite kasutamise korralduse, kuid ei luba ministril täielikult keelata mobiiltelefoni kui üldkasutatava sidekanali kasutamist. Samasugusele järeldusele jõudis oma [lahendis](#) ka Riigikohus.

Vanglad

2023. aastal valmis vangistuseseaduse muutmise seaduse [eelnõu](#), milles on arvesse võetud mitut õiguskantsleri soovitusi. Muudatused puudutavad muu hulgas kartserikaristuse pikkust, lähedastega kokkusaamise keeldu kartserikaristuse kandmise ja vastuvõtuosakonnas viibimise ajal ning telesilla kaudu pere ja lähedastega suhtlemisvõimaluste loomist.

Vahistatute kinnipidamist reguleerivaid sätteid ei ole siiski muudetud, kuigi õiguskantsler on juhtinud sellele tähelepanu juba alates [2014. aastast](#). Eranditult kõik vahistatud on ööpäev läbi (v.a võimalus üks tund värskes õhus jalutada) oma kambrisse lukustatud. See ei võimalda arvestada poolelioleva kriminaalmenetluse huvidega ning asjaoluga, et vahi all viibimise põhjuseks ei pruugi olla vaid vajadus takistada kriminaalmenetlusele vastu töötamist.

Möödunud ülevaateaastal kontrollis õiguskantsler ka Tallinna Vangla, Tartu Vangla ja Viru Vangla [avavangla osakondade](#) kinnipidamistingimusi. Avavangla peamine eesmärk on anda kinnipeetavale võimalus harjutada enne vabanemist õiguskuulekat käitumist. Selleks on kinnipeetaval lubatud väljaspool vanglat tööl või õppimas käia, et ta võiks taastada ja tugevdada sotsiaalseid sidemeid ühiskonna ja perega. Kui inimesel on vabanemise järel elu- ja töökoht ning terved inimsuhted, on oluliselt rohkem lootust, et ta elab edaspidi õiguskuulekalt. Avavanglasse paigutatakse kinnipeetavad, kes on vanglaametnikke mõnel määral juba veennud selles, et nad suudavad käituda vanglateskkonnas õiguskuulekalt.

Ehkki vanglad on arvesse võtnud mitmeid õiguskantsleri varasemaid soovitusi, on avavanglates endiselt probleeme, mis on olnud pikka aega lahendamata. Nii ei ole avavanglate kinnipeetavatel siiani võimalust kasutada internetti näiteks töö otsimiseks või õpinguteks. Õiguskantsler soovitas lubada kinnipeetavatel internetti kasutada [2016. aastal](#) ja ka [2020. aastal](#) tehtud kontrollkäigu kokkuvõttes.

Info- ja sidetehnika kasutamist puudutas ka õiguskantsleri [arvamus](#), mille ta esitas Riigikohtule. Riigikohus leidis 15. märtsil 2023 tehtud otsuses ([nr 3-18-477](#), p 93), et internetile juurdepääsuõiguse küsimus vajaks süsteemset ja terviklikku lahendust. 2023. aastal valmis Justiitsministeeriumis vangistuseseadust ajakohastav [eelnõu](#).

Viru Vanglas selgus, et pärast seda, kui kinnipeetav on paigutatud avavanglasse, ei lubata tal kohe minna tööle väljapoole vanglat, vaid ta peab tegema avavanglas majandustööd (näiteks koristab ja jagab toitu) senikaua kui avavanglasse paigutatakse uus kinnipeetav, kes vastava

tööloigu üle võtab. Õiguskantsler palus otsida võimalusi, et Viru Vangla ei peaks sel põhjusel kinnipeetavate tööle lubamisega viivitama.

Tallinna Vangla ei lubanud kinnipeetavatel teha lühiajalisi väljasõite kodus käimiseks, kui nad ei pidanud parasjagu väljaspool vanglat tööl käima. Õiguskantsler rõhutas, et üksnes töökoha ajutise puudumise tõttu ei saa kinnipeetavale keelata kodus käimist. Õiguskantsler pani Tallinna Vanglale südamele, et kodus käimiseks antaks kinnipeetavale piisavalt aega ning et see aeg peaks olema vähemalt sama pikk kui pikaajaline kokkusaamine kinnises vanglas.

Viru ja Tartu avavangla osakondades kasutati narkootiliste ainete kasutamise tuvastamiseks uriiniteste. Ilmnes, et uriiniproov tuleb anda WC-s ning protseduuri jälgib valvur. See riivab tugevalt kinnipeetava privaatsust ega ole ka protseduuri jälgivale vanglaametnikule kuigi meeldiv. Õiguskantsler leidis, et mõlemad vanglad võiksid narkootiliste ainete tarvitamise tuvastamiseks kasutada süljetest.

Inimeste privaatsust aitaks kaitsta ka see, kui kinnipeetavate tubade akende ette paigaldatakse rulood, et kõrvalised inimesed ei saaks õuest tuppa vaadata. Lisaks varjab ruloo valgust, mis võib segada uinumist.

Viru avavangla jalutusosalale soovitas õiguskantsler paigaldada pingid ja töökorras treeningvahendid. Tallinna avavanglas emaga koos viibivate laste jaoks võiks õuealale tuua eakohaseid mänguvahendeid (nt kiige).

Õiguskantsler tõi kontrollkäigu kokkuvõttes eraldi välja Tartu avavanglas valitsenud hea õhkkonna. Töötajate ja kinnipeetavate omavaheline suhtlus oli avatud ja pingevaba. Sama ei saa öelda Tallinna avavangla naiskinnipeetavate osakonna kohta. Selle osakonna pingelisele õhustikule juhtis õiguskantsler tähelepanu ka [2020. aastal](#) tehtud kontrollkäigu ajal. Õiguskantsler palus, et naisteosakonda jälgitaks tähelepanelikult ning et vangla rakendaks abinõusid vältimaks naiskinnipeetavate seas omavaheliste võimusuhte teket.

Ikka ja jälle pidi õiguskantsler vanglatele meelde tuletama, et meditsiinitöötajad peavad ka vanglas hea seisma arsti ja patsiendi usaldussuhte eest ning järgima tervishoiuteenuseid osutades (sh meditsiinitöötaja vastuvõtu ajal) konfidentsiaalsuse ja privaatsuse põhimõtteid. Kinnipeetava terviseandmeid, diagnoose ega infot, millist ravimit inimene võtab, ei tohi avaldada kõrvalistele isikutele.

[Tartu Vanglasse](#) tehtud kontrollkäigul pööras õiguskantsler tähelepanu ennekõike üksikvangistuses viibivate inimeste, eakate kinnipeetavate ja vahistatute ning vanglate

psühhiaatriosakonna patsientide olukorrale.

Tartu Vangla on arvestanud õiguskantsleri varasemaid soovitusi, kuid mitmeid juba [2020. aastal](#) tuvastatud probleeme pole siiani lahendatud. Muret teeb see, et vangla ei ole läbi mõelnud, kuidas aidata üksikvangistuses kinnipeetavatel naasta tavarežiimile ja et iga päev ei jälgita üksikvangistuses olevate kinnipeetavate tervises seisundit. Ka ei leidnud kinnitust, et vangla pakuks eraldatud lukustatud kambris kinnipeetavatele võimalusi iga päev tähenduslikult suhelda.

Õiguskantsler on viimastel aastatel tähelepanelikult jälginud, kuidas korraldatakse kinnipeetavate ja vahistatute kokkusaamisi pere ja lastega. Kokkusaamistest saadud meeldiv kogemus toetab kinnipeetavate ühiskonda tagasipöördumist ning on oluline ka nende peredele. Paraku toimuvad Tartu Vanglas lühiajalised kokkusaamised pere ja lastega tavaliselt ruumis, kus kokkusaajad on üksteisest klaasiga eraldatud. Vanglas on ainult üks ruum, kus kinnipeetav saab oma lähedastega vahetult kohtuda, kuid sellest ühest ruumist terve vangla peale mõistagi ei piisa. Probleeme on tekitanud ka tasu, mida tuleb maksta pikaajalise kokkusaamise ruumide kasutamise eest. Kahjuks ei ole see tasu kõigile peredele taskukohane, mistõttu ei saa pered pikaajalisi kokkusaamisi endale lubada.

Õiguskantsleri hinnangul tuleks Tartu Vanglal pöörata senisest rohkem tähelepanu eakate kinnipeetavate ja vahistatute vajadustele ning muuta kinnipidamistingimused neile sobivamaks. See võib tähendada seda, et tuleb kohandada vangla elukeskkonda, aga ka seda, et eakatele tuleb pakkuda rohkem tegevust ja suhtlemisvõimalusi.

Kahetsusväärset on vanglate psühhiaatriaosakonnas püsinud aastaid ühesugune olukord. Osakonnas viibivad patsiendid üksikvangistusega sarnastes tingimustes. Palatid on kõledad ja napi sisustusega. Tegevusterapeuti või tegevusjuhendajat osakonnas ei ole, puudub ruum ühiseks ajaveetmiseks ja terapeutilisteks tegevusteks.

Surmajuhtumid vanglates

Õiguskantsler [hindas](#), kuidas on vanglateenistus uurinud vanglates aasta jooksul (01.09.2021–01.09.2022) aset leidnud surmajuhtumite asjaolusid. Vanglate sisekontrolli osakonna töötajad uurisid surmajuhtumeid ning andsid vanglatele surmajuhtumite ärahoidmiseks asjalikke soovitusi. Vanglateenistus on koostanud juhendi, kuidas oleks võimalik surmajuhtumeid ennetada.

Analüüsitud surmajuhtumid viitavad siiski sellele, et vanglaametnikke on vähe ja

olemasolevaid töötajaid tuleks surmajuhtumite ärahoidmiseks regulaarselt koolitada. Vanglates on suur vajadus vaimse tervise spetsialistide järele. Õiguskantsler märkis, et lisaks ohutule riietusele peavad vanglad hankima ka rebimiskindlat voodivarustust, mida saab vajaduse korral anda suitsiidsele inimesele.

Surmajuhtumite andmeid uurides ilmnis, et üks parandamatult haige inimene suri vanglas enne, kui jõuti teha otsus tema vanglast vabastamise kohta. Õiguskantsler rõhutas, et parandamatult raskesti haige inimese vanglast vabastamise otsustamine ei tohiks viibida ei vangla ega ka teiste Justiitsministeeriumi hallatavate asutuste (näiteks Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi) tegevuse tõttu. Justiitsministeeriumil tuleb koostöös vanglatega läbi mõelda, kuidas saaks ka vangla tingimustes tagada parandamatult haigele inimesele elu lõpus väärikas ning rahulik lahkumine.

Õiguskantsler juhtis Justiitsministeeriumi tähelepanu sellele, et tuleb parandada [vähekindlustatud kaitsealuste](#) helistamise võimalusi. Õiguskantsler tuletas taas Justiitsministeeriumile ja vanglatele meelde, et nii vanglasse [kokkusaamisele tulnud kinnipeetava lähedaste](#) kui ka [kinnipeetavate läbiotsimisel](#) tuleb austada inimväärikust ja järgida proportsionaalsuse põhimõtet. Alasti läbiotsimise otsus peab põhinema ohuhinnangul, mille aluseks on konkreetsed asjaolud. Kui vanglal tekib põhjendatud vajadus inimene alasti läbi otsida, tuleb seda teha inimese väärikust säästes ja järk-järgult, nii et osa kehast oleks alati kaetud. Nendest põhimõtetest lähtus ka Viru Vangla, kui vangla noorteüksuses lõpetati ligi kümme aastat tavaks olnud rutiinsed läbiotsimised. Endine kord nägi ette, et kõik noored pidid iga päev hommikuse ja õhtuse loenduse ajal tehtud läbiotsimiseks ülakeha paljastama.